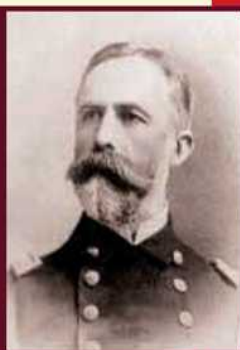

JOSEF OPATRŇÝ

Malá skvělá válka

ŠPANĚLSKO-AMERICKÝ
KONFLIKT,
DUBEN–ČERVENEC 1898

ΕΡΟΧΑ

Ediční rada edice Polozapomenuté války

doc. PhDr. Ivana Čornejová, CSc. (Ústav dějin UK a archiv UK)

prof. PhDr. Radek Fukala, Ph.D. (FF UJEP Ústí nad Labem)

doc. PhDr. Jan Halada, CSc. (FSV UK, Institut komunikačních studií
a žurnalistiky)

PhDr. Petr Hofman (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR)

prof. PhDr. Martin Kovář, Ph.D. (FF UK, ředitel Ústavu světových dějin
na FF UK)

prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc. (FF UK a Technická univerzita Liberec)

PhDr. Karel Richter, CSc. (předseda Klubu autorů literatury faktu)

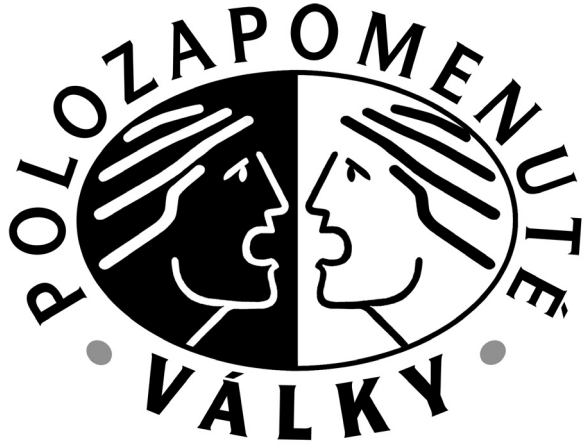
prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc. (FF UK, Ústav světových dějin)

POLOZAPOMENUTĚ
VÁLKY.

EDICE

JOSEF OPATRŇY

Malá skvělá válka

ŠPANĚLSKO-AMERICKÝ KONFLIKT,
DUBEN-ČERVENEC 1898

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Tato kniha vznikla v rámci Programu rozvoje vědních oblastí na Univerzitě Karlově č. 12 „Historie v interdisciplinární perspektivě“, podprogram „Evropa a (versus) svět: Interkontinentální a vnitrokontinentální politické, ekonomické, sociální, kulturní a intelektuální transfery a jejich důsledky“.

Copyright © Josef Opatrný, 2013

Cover © Karel Kárász, 2013

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2013

ISBN 978-80-7425-186-3

OBSAH

Slovo úvodem	8
Dlouhá cesta ke krátké válce	11
Oblast zvláštního zájmu a válka korespondentů	39
Maine	81
Ultimátum	127
Bitva v Manilské zátocce	153
Drsní jezdci	183
Konec Cerverovy flotily	224
Konec pátého sboru	274
Portoriko a Filipíny	286
Příměří a epilog v Paříži	307
Bibliografická poznámka	315
Chronologie	317

SLOVO ÚVODEM

Bez nejmenších pochybností to byla jedna z nejkratších a pro vítěze nejskvělejších válek. Přinesla mu za cenu minimálních lidských a materiálních ztrát velkou mezinárodní prestiž, obrovské strategické zisky a vstup do klubu světových mocností. Do roku 1898 byly Spojené státy americké bohaté a přitažlivé pro svůj demokratický systém i možnosti společenského a ekonomického vzestupu, v této rovině neměly tehdy ve světě konkurenci, ale evropští monarchisté a stoupcí konceptu elitářské společnosti je nazývali „nekulturními a hmotařskými“. Ve dvou krátkých námořních bitvách prokázala „Amerika“ svoji technologickou převahu a úplně zničila karibskou a tichomořskou eskadru pyrenejské monarchie, která sice na konci 19. století nepatřila ve Starém světě k velmocem, stále však symbolizovala – patrně lépe než kterákoli jiná země Evropy – tradici expanze a evropské dominance světa mezi začátkem století šestnáctého a závěrem století devatenáctého.

Španělsko na konci 15. století objevilo Nový svět a během čtyřiceti let kolonizovalo jeho nejbohatší části. Začlenilo ho do systému mezinárodního obchodu způsobem, který změnil běh světové ekonomiky. Mexické a peruánské zlato a stříbro nemělo jen fatální konsekvence pro stříbrné doly Českého království, ale přineslo cenovou revoluci, která proměnila hospodářské a sociální vztahy v celé Evropě. Třtinový cukr se stal díky plantážím ve španělské a portugalské Americe komoditou dostupnou širokým vrstvám konzumentů, a tudíž „bílým zlatem“, které neplnilo jen pokladny obchodníků s tímto koloniálním produktem, ale měnilo stravovací zvyklosti evropských městských i venkovských komunit. Potřeba zajistit dostatek pracovních sil na plantážích vedla pak v druhé polovině 17. století k obrovskému rozmachu obchodu s otroky. Ten se stal důležitou součástí obchodu v trojúhelníku mezi Amerikou, Evropou a Afrikou, kde Afrika dodávala „černé zboží“, Amerika koloniální produkty a Evropa manufakturní výrobky. Podle některých historiků získal potom stát, který se zmocnil kontroly podstatné části dodávek černých Afričanů na trhy s otroky ve velkých amerických přístavech, finanční zdroje nutné k realizaci první průmyslové revoluce. Vítězem tu byla Británie a její vítězství zároveň upevnilo postavení Evropy v mezikontinentální soutěži.

Španělsko sice v této době už svoje monopolní postavení v kontaktu mezi světadíly ztratilo, stále však bylo říší, nad níž slunce nezapadalo. Nepatřila mu jen velká část Ameriky, ale také četné ostrovy v Tichomoří, mezi nimi Filipíny, kontrolující přímo přístup k čínským břehům asijské pevniny.

Začátek 19. století pak přinesl katastrofu. Během dvou desetiletí válek ve většině španělských kolonií v Americe utrpěly armády pyrenejské monarchie těžké porážky a v roce 1826 vyklidily poslední pevnost, již dosud na kontinentě ovládaly. Španělsku zůstaly z bývalé obrovské říše v Americe jen Kuba a Portoriko, v Tichomoří pak kromě ostrovů a souostroví menšího významu i mimořádně důležité Filipíny. Pyrenejská monarchie si tuto pověst moci, jejíž kolonie jsou rozesety po celém světě, pečlivě chránila. Udržovala silnou armádu, při jejímž výcviku se inspirovala v posledních desetiletích 19. století uznávanou německou armádou, a hned tři flotily válečného námořnictva. Jednu pro ochranu pobřeží metropole, druhou karibskou a třetí tichomořskou. S těmito silami čelila v jarních měsících roku 1898 Spojeným státům – a bleskově prohrála. Část amerického tisku proto začala válku nazývat už v roce 1898 *Splendid little war* – „malou skvělou válkou“. Značná část současníků ale považovala průběh a výsledek války za velké překvapení, politickým kruhům i veřejnosti ve Španělsku pak přivodila porážka skutečný šok, z něhož se zrodila tzv. generace 98, žádající modernizaci španělské společnosti. O tuto generaci se pak španělská historiografie zajímá daleko víc než o bezprostřední příčinu jejího zrození.

Poněkud překvapivě však věnovali španělsko-americké válce malou pozornost i historikové vítězů. Zcela ve shodě s realitou to konstatuje autor zatím poslední významné práce, a svým způsobem zatím jediné, která se zabývá hlavně průběhem střetnutí, americký historik David Trask. Upozorňuje přitom na fakt, že většina autorů sleduje hlavně politické souvislosti války. Ty ovšem přitahovaly politiky a ideology hned po jejím skončení. Jeden z nich, Vladimír Iljič Lenin, inkorporoval tuto válku do svého spisu o imperialismu a zajistil jí tak místo ve všech dílech historiků hlásících se k marxismu-leninismu a zabývajících se problematikou světa od konce 19. století.

Z tohoto pohledu, tedy z hlediska politických dějin amerického kontinentu, studuje válku také velká část latinskoamerických historiků

a těch historiků ze Spojených států amerických, kteří kriticky hodnotí politiku USA na západní hemisféře. Pro ty byla španělsko-americká válka projevem nového přístupu Washingtonu k jižním sousedům a loupeží plodů boje kubánských stoupců nezávislosti proti španělskému kolonialismu. Předkládaná práce je pokusem kombinovat popis vojenských operací, především průběhu obou námořních bitev, pokud můžeme vůbec likvidaci španělské karibské a tichomořské flotily za bitvy považovat, s líčením politických a ekonomických předpokladů konfliktu, který měl takový význam nejen pro přímé účastníky.

DLOUHÁ CESTA KE KRÁTKÉ VÁLCE

V lednu roku 1826 opustily poslední španělské oddíly Callao, což znamenalo formální potvrzení konce koloniální říše Madridu na americkém kontinentě. Pyrenejská monarchie si v Americe zachovala jen dva karibské ostrovy, které pak byly prakticky po celé 19. století zdrojem napětí mezi Madridem a Washingtonem, a nakonec se také staly jedním z důvodů války v roce 1898. Platí to především o Kubě, která se přes svůj koloniální statut evropské mocnosti stále přibližovala svému severnímu sousedovi. Už ve dvacátých letech se dokonce jak na Kubě, tak v USA ozývaly hlasy spatřující budoucnost ostrova v rámci americké Unie. Tyto hlasy zněly jak z ministerstva zahraničních věcí ve Washingtonu, tak z kruhů podnikatelů spjatých s produkcí cukru a obchodem s touto stále hledanější komoditou na americkém a světovém trhu. Pro americké politiky představovala Kuba dvacátých let zdroj neklidu v regionu a riziko intervence některé z evropských mocností.

Kromě jejich ambicí však zneklidňovala washingtonské diplomaty v souvislosti s Kubou také politika Mexika a Kolumbie. Obě země, které dosáhly nedávno nezávislosti, jevily velkou obavu, aby Španělé nevyužili karibského ostrova jako základny pro pokusy obnovit staré pozice na kontinentě. Španělé takové úmysly ostatně ani neskrývali, a tak v Bogotě i Mexiku dospěli k jednoznačnému závěru. Nejlepší cestou, jak této hrozbě zabránit, bude vyvolat na ostrově protišpanělské povstání a udělat z Kuby posléze součást Velké Kolumbie či Mexika. Tyto úvahy zneklidňovaly nejen Madrid a Spojené státy, ale také Londýn. Ministr zahraničních věcí Canning proto diplomatickému zástupci Bogoty u britského dvora několikrát opakoval stanovisko svojí vlády: „Kuba by měla zůstat španělská.“ Na námitku vyslance Hurta- dy, že jeho země nemůže přihlížet přípravám na invazi připravovanou na Kubě Španělskem proti kontinentu, vyslovil sice pochopení pro kolumbijské obavy, aby nakonec znovu odmítl jakoukoli akci Kolumbie či Mexika proti španělským pozicím v karibské oblasti. Boje na Kubě by totiž mohly vyvolat velké povstání otroků a v tom případě by Británie musela vzhledem k hrozbě destabilizace celé oblasti rozhodně zasáhnout. Závěr rozhovoru pak zněl přímo výhružně. Zájmy Británie

vyžadují, aby ostrovní říše zabránila každému pokusu třetí strany zasahovat do vývoje na Kubě.

Stejně rezolutního slovníku používali také při rozhovorech o mexické politice vůči Kubě s představiteli mexické federace diplomati Spojených států. Podle směrnice z března roku 1825 měl Joel R. Poinsett, americký vyslanec v Mexiku, sledovat pozorně zejména mexické plány a aktivity týkající se Kuby. Pro rozhovory s mexickými partnery jej dokument zavazoval k rozhodnému vystupování proti myšlence invaze na Kubu z mexického území. Jako argument mu doporučili tvrzení, že by invaze mohla zaplést Mexiko do mezinárodních komplikací a v případné válce by Mexiko nebylo schopno Kubu ubránit. Když se pak obavy o možné kolumbijské či mexické invazi na Kubu nenaplnily, zmizela Kuba z popředí zájmů americké reprezentace, jen čas od času ji zmínili diplomati ve svých nótách či politikové v proslovech. V této době však nikoliv jako předmět sporu mezi Španělskem a Spojenými státy, spíše naopak. USA jednoznačně podporovaly zachování statu quo, tedy španělskou kontrolu ostrova.

Vyjádření amerických diplomatů a politiků dvacátých a třicátých let byla však jen částí vztahů mezi Španělskem a USA. V New Yorku, Filadelfii, New Orleansu, Bostonu a dalších amerických přístavech žila už od konce 18. století řada kubánských kreolů. Někdy jako exulanti hledající útočiště před politickým pronásledováním a v krajním případě proto, že jim odchod do USA sliboval záchranu života. Po roce 1823, kdy intervence vojenských sil Svaté aliance skoncovala s liberálním režimem ve Španělsku, uprchli všichni tři kubánští zástupci ve španělských Kortezech do Spojených států. Věděli lépe než někteří jejich druhové z poloostrova, co mohou očekávat od politické garnitury, již v Madridu vynesla k moci intervence evropských monarchů provedená francouzskou armádou. Ti ve Španělsku zůstali a jejich životy končily v řadě případů na popravišti. Kněz a univerzitní profesor Felix Varela, podnikatel katalánského původu Tomás Gener či obchodník a člen havanské městské rady Leonardo Santos Suárez tak mohli po několika měsících života v New Yorku číst ve svém americkém exilu zprávu o výsledcích soudních procesů, vedených proti vlastizrádným liberálům. Všichni tři byli odsouzeni k trestu smrti, již unikli svým prozíravým rozhodnutím Španělsko co nejrychleji opustit.

Varela – zklamaný svou zkušeností se španělským liberalismem a přirozeně i konzervatismem – začal pak v polovině dvacátých let vydávat v USA časopis *El Habanero* požadující pro Kubu nezávislost. Ve Spojených státech navštěvovaly skromného a obětavého kněze stovky Kubánců i potom, co přestal vydávat časopis a skončil s politickou činností. Velká část Varelových návštěvníků přitom nepřicházela do USA z politických důvodů. Syny či synovce bohatých kubánských plantážníků přiváděly snahy poznat svět moderního obchodu a výroby. Jejich otcové či strýci udržovali se svými obchodními partnery v amerických přístavních městech úzké kontakty a posílali do jejich kanceláří členy svých rodin. Nejen kvůli zlepšení angličtiny. Měli poznat cesty k vyšší efektivitě provozu obchodních společností a seznámit se s moderními technologiemi v dopravě i při výrobě cukru. Parní stroje v cukrovarech či železnice ve Spojených státech inspirovaly kubánské výrobce a exportéry cukru k zavádění techniky do cukrovarů na ostrově a stavbě železniční trati mezi havanským přístavem a třtinovými plantážemi ve vnitrozemí. Podle amerického vzoru založili akciovou společnost pro stavbu dráhy z Havany do Bejúcalu a v roce 1837 po ní projel první vlak, přirozeně vlak nákladní s vagony plnými cukru. Kuba se tak stala šestou zemí světa, která vstoupila do éry železniční dopravy, věk železnice zde začal víc než deset let předtím, než postavili britští experti první trať na Pyrenejském poloostrově.

Když pak v souvislosti s tzv. spiknutím Escalery, několika otrockými povstáními v oblasti Matanzasu na počátku čtyřicátých let, začala na Kubě velká diskuse o budoucnosti výroby cukru a nutnosti hledat náhradu otrocké pracovní síly, spatřovala část diskutujících řešení v „americkém kapitálu, znalostech a technologiích“. Z okruhu těchto kritiků stávajících ekonomických a politických pořádků v kolonii se rekrutovali tzv. „demokratičtí anexionisté“, připravující na konci čtyřicátých let připojení Kuby ke Spojeným státům. Anexionismus ovšem neměl jen křídlo „demokratické“. Podstatně silnější postavení v celém hnutí měli kubánští plantážníci, kteří naopak spatřovali v jižních státech Unie garanci pro zachování otrokářství na ostrově. Byl to také americký jih, jehož politikové v této době podporovali program územní expanze Unie. Jejich bavlníkové plantáže rychle vyčerpávaly půdu a jižané tedy žádali rozšiřování USA do oblastí, kde bylo volné země dostatek. Tyto

skupiny hospodářského a politického života ve Spojených státech stály také za anexí Texasu a územními požadavky amerických emisarů po vítězné válce s Mexikem, jíž se ostatně někteří účastnili jako dobrovolníci ve funkci velitelů pluků z jižních států Unie. Guvernér státu Missouri John Quitman nejenže dovedl svůj regiment do hlavního města poražené země, ale sloužil zde poté jako velitel okupačních sil. Když pak hledali mluvčí kubánského anexionismu podporu pro své plány u různých politiků ve Spojených státech, obrátili se celkem logicky také na Quitmana a našli u něj velké pochopení.

Quitman nejen přislíbil pomoc, ale poradil, jak by anexe nejlépe došla. Měli zvolit texaskou cestu. Nejdříve vyhlásí nezávislost, potom dostanou posily z území USA, jež přivede osobně sám Quitman, a nakonec požádají o vstup do Unie. Pokusy anexionistů o realizaci plánu však ztroskotaly. Nenašli podporu u oficiálních kruhů ve Spojených státech, politikové ve Washingtonu se obávali jak možných zahraničních komplikací, tak vlivu případné anexe na rostoucí napětí v samotné Unii mezi svobodným severem a otrokářským jihem. Když se pak anexionisté pokusili opakovaně o invazi na ostrov, neposkytlo jim místní obyvatelstvo žádnou pomoc. Poslední invazní pokus (roku 1850) skončil naprostým krachem. Španělské oddíly zasáhly dřív, než stačila skupina anexionistů vedená Narcisem Lópezem Kubu zase opustit. Většina Lópezových mužů byla zajata a postavena před soud. Velitele odsoudili k trestu smrti, další účastníky podniku k dlouholetému vězení. Jediným viditelným efektem Lópezových aktivit byl jeho prapor. Navrhl ho básník Teurbe Tolón, jeden z demokratických anexionistů žijící v newyorském exilu. Inspiroval se texaským vzorem, přičemž prapor se na Kubě tak zalíbil, že zůstal kubánskou zástavou dodneška.

Zprávy o popravě Narcise Lópeze a jeho nejbližších spolupracovníků vyvolaly v New Orleansu, odkud hlavní představitel anexionismu vyjížděl ke svým výpadům, vlnu protišpanělské nenávisti. Účastníci několika-denního protišpanělského pogromu požadovali vyhlášení války Španělsku, ale s tímto požadavkem nemohli ve Washingtonu uspět. Byli ovšem odhodláni naplnit Lópezovy cíle bez ohledu na smrt hlavního protagonisty hnutí a připravovali další akce. Federální úřední místa sledovala situaci na jihu se znepokojením. Prezident Fillmore sice považoval Kubu za velmi důležitou pro ekonomické a strategické zájmy Spojených států,

ale v plánech na rychlé připojení ostrova k USA viděl akt ohrožující vztahy mezi jižními a severními státy Unie. Proto se proti okamžité a násilné anexi rozhodně postavil.

I ve Washingtonu však přitom existovala skupina politiků, kteří stále zvažovali co nejrychlejší začlenění Kuby do Unie. Ne však prostřednictvím anexionistické invaze, ale „civilizovanou“ koupí. Čekali jen na změnu v Bílém domě. Političtí komentátoři očekávali vítězství kandidáta demokratické strany Franklina Pierce, jehož podporoval v předvolební kampani senátor Stephen Douglas, pomáhající osobně Lópezovi v jeho podnicích. Pierce skutečně zvítězil a jeho administrativa vyslala do důležitých měst západní Evropy nové velvyslance, ve všech případech stoupence myšlenky připojení Kuby ke Spojeným státům. Do Londýna odjel James Buchanan (budoucí americký prezident), do Paříže John Young Mason, do Lisabonu John O'Sullivan, vázaný ke Kubě i rodinnými pouty, a do Madridu Pierre Soulé, který posílal Lópezovi finanční příspěvky. Soulé začal sondovat možnosti vyjednávání o koupi cukrového ostrova, větší pozornost však musel věnovat po svém příjezdu na Pyrenejský poloostrov řešení sporu poznamenávajícího negativně španělsko-americké vztahy. Na konci února 1854 přístavní orgány v Havaně zabavily pro porušení předpisů náklad americké lodi *Black Warrior* a majitelé si stěžovali ve Washingtonu. Prezident označil ve zvláštním vyhlášení aféru za projev nepřátelské politiky Španělska vůči Spojeným státům a Soulé tlumočil u madridské vlády požadavek vyplacení náhrady postiženým. Tu sice později majitelé lodi skutečně dostali, ovšem až potom, co případ vztahy mezi Madridem a Washingtonem viditelně poškodil.

I za těchto okolností Soulé zjišťoval, jak by se ve Španělsku dívali na otázku prodeje Kuby. V rozhovoru na ministerstvu zahraničí uvedl sumu sto třicet milionů dolarů, ale ani tato na tehdejší dobu závratná částka – Rusové v roce 1867 dostali od Američanů za Aljašku sedm a půl milionu – nic na španělském odhodlání Kubu neprodat nezměnila. Státní tajemník Marcy tedy vyzval americké diplomaty ve třech západoevropských zemích – ve Francii, Británii a Španělsku –, aby se sešli a navrhli další postup Washingtonu v otázce Kuby. Schůzka začala v Ostende a pokračovala v Cáchách. Výsledek svého jednání předložili vyslanci v podobě tzv. „ostendského manifestu“ koncipovaného pravděpodobně Soulém. V dokumentu navrhovali, aby Spojené státy učinily Madridu

ještě jednu nabídku na koupi ostrova, v případě odmítnutí mělo pak být použito k dosažení cíle všech prostředků.

Text dokumentu unikl do amerického tisku a vzbudil vlnu odporu. Samozřejmě na prvním místě ve Španělsku. V oficiálních prohlášeních zaznívalo opakovaně odmítnutí myšlenky na prodej Kuby, určené ve své nerealizovatelné podobě hlavně pro domácí scénu. Madrid se Kuby nikdy nevzdá, v krajním případě je odhodlán raději ostrov potopit. Značný odpor vzbudil ovšem „ostendský manifest“ také na severu Spojených států. Pro kritiky otrokářského jihu byla situace jasná. Aristokratičtí majitelé plantáží a otroků jsou ochotni pro svoje zájmy zatáhnout celou Unii do mezinárodního konfliktu. Marcy přijal se souhlasem jen první část dokumentu. Soulé dostal pokyn vznést v Madridu ještě jednu otázku prodeje. Očekávaným odmítnutím pak iniciativa Washingtonu v celé záležitosti skončí a vláda nebude jinou cestu k získání Kuby vůbec zvažovat. Kritika ale neutichala a Marcy nakonec reagoval s nečekanou razancí. Aby uklidnil veřejné mínění na severu a znepokojené Španěly, odvolal Soulého z madridského úřadu.

Vztahy mezi Washingtonem a Madridem se však příliš nezlepšily. Od počátku roku 1855 je zatěžoval nový rozmach anexionismu a příprava další anexionistické expedice z území Unie. Španělé plány odhalili a opakovaně si stěžovali na činnost stoupenců anexionismu na jihu Spojených států. Když se jim pak podařilo zatknout na Kubě hlavu spiknutí Ramóna Pintó, informoval o jeho popravě španělský vyslanec nejen americké ministerstvo zahraničních věcí, ale i samotného prezidenta.

Ve Spojených státech začala ve stejné době událostmi tzv. Krvácejícího Kansasu, faktické občanské války v této části země, otevřená konfrontace mezi severem a jihem. Různí dobrodruzi přitom nepřestávali snít o velkém jihu, který by garantoval existenci otrokářství nejen na území Spojených států, ale v celém karibském regionu. Prakticky ovšem nepřicházely v úvahu žádné oficiální kroky Washingtonu, jež by madridská vláda mohla považovat za nebezpečné či dokonce nepřátelské pro své zájmy v Americe nebo v Tichomoří. Španělsko naopak mohlo podniknout v Americe hned několik akcí, jimiž usilovalo alespoň o částečný návrat do pozic ztracených během válek za nezávislost kontinentu. Ve dvou případech vyvíjela španělská diplomacie aktivity v zemích, označovaných Spojenými státy za mimořádně důležité pro americké zájmy. V roce 1860

požádali dominikánští emisaři v Madridu ve strachu z haitské intervence o obnovení koloniálního statutu ve východní části ostrova a Španělsko žádosti ochotně vyhovělo. Navenek si tím posílilo svoje pozice v karibské oblasti.

V roce 1861 pak Madrid podnikl další akci, která vzbudila velké znepokojení ve Washingtonu. Společně s Francií a Británií intervenoval v zemi, jíž museli považovat v USA za sféru svého svrchovaného zájmu – v Mexiku. Tam skončila v roce 1860 tříletá občanská válka, v níž poražení konzervativci hledali během konfliktu s liberály Benita Juáreze podporu také u španělského kléru a aristokracie. Když pak vyhlásil Juárez v polovině roku 1861 moratorium na splácení zahraničního dluhu, využili evropští věřitelé situace a pokusili se získat v zemi s nesmírným nerostným bohatstvím, úrodnými oblastmi a strategicky významnou polohou postavení, které by jim umožnilo těžit z bohatství země a vybudovat si základnu pro posilování politického vlivu v celém regionu. Španělské jednotky obsadily v prosinci roku 1861 Veracruz a připravily předpolí pro oddíly z Francie a Británie. Přestože politická situace v USA paralyzovala zahraniční politiku vlády ve Washingtonu, Američané proti intervenci formálně protestovali. Byla to však schopnost Juárezových vyjednávačů, která nakonec rozbila společný podnik evropských mocností, a Španělé s Brity Mexiko na jaře 1862 opustili.

Mnohem větší prostor pro španělsko-americkou konfrontaci se však otevřel, v případě Kuby, v roce 1868. V této karibské kolonii sílily od poloviny padesátých let hlasy umírněných kritiků koloniálního režimu volajících po reformách především v politické a ekonomické oblasti. Kreolští statkáři a intelektuálové žádali alespoň podíl na politické moci a rozhodování v místních záležitostech. V ekonomické sféře pak usilovali zejména o možnost přímého kontaktu se zahraničními partnery, což byla už v této době hlavně záležitost obchodních relací s americkými odběrateli kubánského cukru a dodavateli průmyslového zboží z továren severního souseda. Požadavky reformistů získaly v kubánské společnosti značnou podporu a Madrid nakonec ustavil zvláštní komisi k jednání o reformě koloniálního systému. V roce 1867 oznámily úřady výsledky práce Informačního výboru, jak se komise nazývala úředně. Kubánské kreoly jimi neuspokojily a znechucení stoupenci reformismu hnutí opustili.

Nejradikálnější z nich se vrátili k hlavní myšlence Felixe Varely. Jedinou garancí prosperity ostrova měla být jeho nezávislost. Podle nejlepších tradic utvořili tajnou společnost, juntou, a začali spřádat plány na dosažení konečného cíle. Diskuse spiklenců postupovaly jen pomalu, a když už dospěly k nějakému závěru, přišla sklizeň třtiny a realizaci plánů odsunula. Nakonec Španělé spiknutí odhalili a účastníky komplotu pozatýkali. Ne však všechny. Carlose Manuela Céspedes varovali přátelé z koloniální administrativy a zatýkání tedy unikl. Nevyužil však pobytu na svobodě k útěku do zahraničí. 12. října 1868 osvobodil svoje otroky a svoláním z Yary zahájil válku za nezávislost. Samozřejmě netušil, že válka bude trvat celých deset let, nedosáhne svého cíle a on sám se nedočká jejího konce, protože ho Španělé zajmou, odsoudí k smrti a popraví. Přes neúspěch však měla válka pro kubánskou společnost značný význam. V partyzánských oddílech bojovaly v různých fázích konfliktu desítky tisíc lidí, objevili se legendární vůdci, o jejichž hrdinských činech kolovaly neuvěřitelné historiky, a rodily se mýty, které se staly součástí vznikajícího národního vědomí. Boje přitom neprobíhaly na celém území kolonie. Povstání propuklo v její východní části, kde byla v druhé polovině šedesátých let ekonomická i sociální situace nejkomplicovanější, a proto místní obyvatelstvo naslouchalo hlasům radikálů ochotněji než kreolové ve středu a na západě ostrova. Ona střední a zejména západní část kolonie přitom dokázala produkcí cukru, kávy a tabáku pokrýt výpadek na východě, způsobený operacemi partyzánů plánovitě ničících plantáže i cukrovary.

Koloniální správa zpočátku situaci podcenila a dala povstání dost prostoru k rozmachu, pak si však představitelé administrativy počínali racionálně a postupně pozice stoupenců nezávislosti oslabovali. Po špatné zkušenosti s plánem zničit partyzány masovým nasazením armády ve východní části ostrova – přírodní podmínky zde byly pro partyzánskou válku ideální a úplné zničení guerily by si vyžádalo nasazení obrovského počtu vojáků za enormních nákladů – Španělé oddělili „zasažené“ oblasti od „zdravé“ části kolonie „příkopem“, linií opěrných bodů a pevností. Za touto hranicí se soustředili na ochranu velkých měst a jejich komunikací, přičemž cílevědomě a úspěšně vystupovali proti snahám stoupenců nezávislosti dosáhnout uznání na mezinárodním poli. Reprezentanti „Republiky ve zbraní“, jak independentisté svůj fiktivní stát

nazývali, přitom z pochopitelných důvodů usilovali dosáhnout zejména uznání Spojených států, kde žily tisíce Kubánců, politických uprchlíků, ale také lidí hledajících lepší ekonomické podmínky. Velká část z nich finančně přispívala na realizaci myšlenky svobodného kubánského státu a výsledky sbírek i pravidelné příspěvky tvořily nemalé sumy využívané na nákup zbraní či zdravotnického materiálu pro partyzány v Oriente. Především ve floridských přístavech tak čas od času najímali agenti stoupců nezávislosti parníčky pro dopravu nákladů vojenského materiálu na ostrůvky u východních břehů Kuby, aby pak tyto pušky, revolyvery a munice končily v rukách partyzánů.

Touto cestou pak partyzánům přicházely také posily. Někdy pocházely z řad kubánských emigrantů v USA, jindy z řady sympatizantů z některých států Latinské Ameriky. V armádě „Republiky ve zbraní“ sloužila také řada Američanů. Prošli občanskou válkou Severu proti Jihu a po jejím skončení si jen obtížně zvykali na nevojenské profese. Někteří zamířili po roce 1865 do Mexika, kde partyzáni Benita Juáreze bojovali proti francouzské intervenci, další odešli koncem desetiletí na Kubu. Nejdále, či nejdříve, to mezi nimi dotáhl Thomas Jordan, bývalý konfederální důstojník, který na Kubě působil ve funkci náčelníka generálního štábu povstalecké armády. Španělští diplomaté ve Washingtonu si v těchto letech opakovaně stěžovali na americkém ministerstvu zahraničních věcí. Poukazovali zejména na činnost různých výborů na podporu bojovníků za svobodu Kuby. Ty pořádaly bez jakýchkoli překážek na území USA svoje akce informačního charakteru, sbíraly peníze na boj proti španělské armádě na Kubě, organizovaly výpravy zájemců o vstup do partyzánských jednotek na ostrov a zprostředkovávaly kontakty pro americké novináře, kteří měli zájem seznámit se přímo na místě s protagonisty boje za nezávislost. Maximálním úspěchem španělských zástupců ve Washingtonu přitom bylo, když uspěli ve snaze pozastavit odeslání některých zásilek zbraní či posil pro partyzány. Přístavní orgány bránily lodím odplout jen proto, aby si osoby odpovědné za celou akci našly přístav, v němž by projevíli úředníci větší pochopení pro myšlenku boje za svobodu posledních území Ameriky ovládaných evropskými koloniálními metropolemi. S větším úspěchem se španělské vyslanectví setkalo při snaze zabránit uznání kubánských povstalců za bojující stranu, nebo dokonce reprezentaci nezávislého státu, třebaže zástupci

„Republiky ve zbraní“ měli ve Washingtonu velmi dobré kontakty i navzdory tomu, že některá opatření koloniální administrativy a španělské armády na Kubě vyvolávala v USA velké pobouření i sympatie veřejnosti s kubánskými independentisty.

Protišpanělská vystoupení tisku, veřejnosti a v menší míře i na úředních místech dosáhla vrcholu na podzim roku 1873 v souvislosti s tzv. případem *Virginus*, kdy část amerických novin dokonce psala o možné válce mezi Spojenými státy a Španělskem. Washington by tak mohl, či dokonce měl reagovat na smrt několika amerických námořníků popravených Španěly za pašování zbraní na Kubu. Aféra dosáhla mimořádného rozměru a část historiků ji dokonce považuje za jeden z největších problémů, jež musela americká diplomacie řešit během prezidentského období Simpsona Ulyssese Granta.

Loď *Virginus* měla pohnutou historii sama o sobě. Postavili ji za americké občanské války ve skotských loděnicích Clyde pro Konfederaci, aby podobně jako další plavidla narušovala blokádu jižních přístavů unionistickým válečným námořnictvem. Majitelé požadovali na loděnicích u tohoto typu lodí především rychlost, pohon obstarávala zpravidla kombinace páry a plachet. Parní stroj nepoháněl šroub, ale kola výhodná při manévrování u provizorních mol zapadlých přístavů či přímo na volném pobřeží. Tonáž necelých pěti set tun při délce šedesáti metrů představovala pro tuto třídu plavidel více méně standard, parník přežil válku a v roce 1865 ho v Mobile ukořistili vítězové. Stal se majetkem americké vlády, ale ta si s ním dlouho nevěděla rady. Až po pěti letech našli pro parník kupce. Na jaře roku 1870 o něj projevíli zájem Kubánci hledající vhodné plavidlo pro přepravu lidí a válečného materiálu ze Spojených států i z karibských přístavů na pobřeží východní části povstalé kolonie. Jednání nakonec vedla delegace „Republiky ve zbraní“, v níž měl hlavní slovo Manuel Quesada, zeť Carlose Manuela de Céspedes. Američtí přátelé z newyorské plavební společnosti mu poskytli všechny informace o plavidle kotvícím ve washingtonském námořním arzenálu. Parník by svými parametry dobře vyhovoval potřebám přepravy kontrabandu na ostrov, na němž povstalci trvale nekontrolovali žádný z přístavů. Za peníze jednoho z nejbohatších kubánských spolků v USA, Kubánské junty v New Yorku a s pomocí dalšího amerického sympatizanta s bojem Kuby za svobodu Johna F. Pattersona, figurujícího v celé

záležitosti jako kupec parníku, Kubánci plavidlo za necelých deset tisíc dolarů skutečně získali. Formálně pouze do nájmu, ve skutečnosti však v následujících letech Pattersona vůbec neinformovali, kde loď pluje a jaký náklad převáží. Nájemci nechali parník upravit a dali mu jméno *Virginus*, pod nímž potom křižoval tři roky karibskou oblastí a působil nemalé problémy diplomacii Spojených států.

Virginus střídavě operoval pod vlajkou Spojených států a starou vlajkou Narcisa Lópeze, jíž přijala jako svoji zástavu také „Republika ve zbraní“. Španělští konzulové v karibských přístavech upozorňovali na podivný náklad, jenž *Virginus* na Jamajce, Haiti, v Kolumbii či jinde nakládal a američtí konzulové odmítali tvrzení, že by loď měla se Spojenými státy vůbec co společného. Španělé usilovali o zadržení nenáviděného plavidla v mezinárodních vodách, ale tady prokázala posádka své schopnosti a *Virginus* svou rychlost. Španělské válečné lodi pronásledovaly protivníka dlouho bez úspěchu. Blízko cíle dospěly až v červnu roku 1873. Parní stroj namáhaný při honičkách se španělskými fregatami na samou hranici únosnosti už nutně potřeboval revizi a kapitán na této plavbě, bývalý konfедераční námořní důstojník Joseph Fry, zakotvil v Colónu na panamské šíji, aby zde nechal provést nezbytnou opravu. Colón nebyl náhodnou volbou. Město mělo v regionu zcela specifické postavení. Stálo sice na území Kolumbie, ale postavili ho severoameričtí zaměstnanci společnosti Williama Aspinwalla. Tento železniční podnikatel vybudoval v letech 1850–1856 první trať spojující Tichý a Atlantský oceán na americké pevnině. Nesloužila pochopitelně místním Indiánům a mesticům, ale především lidem mířícím z východního pobřeží Spojených států do „zlatonosné“ Kalifornie.

Od roku 1856 byla tedy panamská dráha vůbec nejvýnosnější železnicí na světě všech dob a Colón byl prakticky pouze jejím nádražím. Ve městě žili skoro výlučně občané Spojených států a jak železniční společnost, tak dílny v přístavu disponovaly nejmodernější technikou pro opravy parních strojů na lokomotivách i lodích. Navíc zde nepřetržitě kotvila alespoň jedna válečná loď amerického námořnictva a posádka *Virginusu* se tak mohla cítit bezpečná před eventuální nežádoucí pozorností vojenských plavidel španělské monarchie. V colónském přístavu spatřila služba na *Virginusu* skutečně loď s vlajkou pruhů a hvězd na stožáru. Kapitán dělového člunu *USS Kansas* také zasáhl v okamžiku,

kdy se výsadek španělské válečné lodi *Bazan* pokusil *Virginius* obsadit. Oznámil, že nepřipustí, aby majetek amerického občana padl do cizích rukou a umožnil *Virginiusu* útěk. Parník dosáhl bez problémů břehů Jamajky, kde čekala v polovině října na přepravu na Kubu další skupina stoupců nezávislosti s velkým množstvím vojenského materiálu. Ze Spojených států přijel na Jamajku generál Bernabé Varona se svými spolupracovníky, podplukovníky Agustinem Santa Rosou a Jesúsem del Sol. Největší pozornost však vzbuzoval na Jamajce Pedro de Céspedes, mladší bratr Manuela, autora provolání z Yary a později prezidenta „Republiky ve zbraň“. Posádku *Virginiusu* tvořili při této plavbě většinou Američané, mezi nimi generál unionistické armády z občanské války William Ryan.

Po vyplutí z Jamajky nezamířil *Virginus* přímo ke Kubě, ale zastavil nakrátko na Haiti. Tady měli stoupcí kubánské nezávislosti připraven další cenný náklad: tři sta moderních remingtonek se stovkou nábojů pro každou zbraň, kromě toho sypaný střelný prach a mačety, ale také boty pro příslušníky povstalecké armády. Plně naložená loď pak nabrala kurz ke kubánskému pobřeží, k němuž doplula za zcela jiných podmínek, než její posádka předpokládala. 30. října ji objevila ještě v mezinárodních vodách nedaleko guantanámského zálivu španělská korveta *Tornado*, postavená podivným řízením osudu ve stejných loděnicích jako *Virginus* a začala povstalecké plavidlo pronásledovat. Přetížený parní stroj prchající lodi utrpěl další vážné škody a jeho výkon rychle klesal, až nakonec *Virginus* úplně zastavil. Španělé pak plavidlo obsadili a spočítali zadržené. Posádku tvořilo dvaapadesát lidí, část z nich byli američtí či britští námořníci. Kromě toho plulo na parníku 103 cestujících, z velké většiny kubánských stoupců nezávislosti (někteří z nich však s americkými pasy), kteří se chtěli připojit k partyzánům na ostrově. Už při první prohlídce zjistili důstojníci z *Tornada*, že dokumenty plavidla odpovídají vlajce, pod níž byl *Virginus* zadržen, tedy vlajce americké. Poněkud překvapivě nenalezli na palubě ani v podpalubí žádný kompromitující náklad, posádka a cestující stačili během pronásledování naházet zbraně i střelivo do moře.

Posádka španělských námořníků pak *Virginus* dopravila do vojenského přístavu v Santiagu, kde vojenský velitel města, generál Juan N. Burriel, ustavil válečný soud. Jeho jednání nebylo dlouhé a výsledek

odpovídal očekávání. Rozsudky předznamenalo už zjišťování totožnosti všech zadržených. U čtyřech Španělé zjistili, že byli odsouzeni k smrti *in absentia* za různé činy proti španělské moci na Kubě při jednom z procesů v roce 1871 a Burriel dal okamžitě příkaz k vykonání starých soudních rozhodnutí. 4. listopadu vyvedli vojáci za rozbřesku z cel Céspedes, Varonu, Ryana a del Sola. Salva popravčí čtyř pak prozradila jejich druhům, co čeká s největší pravděpodobností zanedlouho také je samé. O tři dny později skutečně stanul před ústími hlavní pušek Fry a dalších šestatřicet mužů, mezi nimi několik amerických a britských občanů. Dalším odsouzeným zachránil životy rozhodný zákrok kapitána britské válečné lodi *Niobe* Lambtona Lorraine. Kapitán byl mužem na svém místě a později jej čekalo povýšení do šlechtického stavu. Zavelel k vyplutí z Jamajky ihned potom, co jej informovali o zadržení *Virginiusu* v mezinárodních vodách; podle dobového tisku vyrazila *Niobe* z přístavu tak rychle, že nechala na molu několik mužů posádky. Sotva pak zakotvila 7. listopadu v kubánském přístavu, zpravil místní britský konzul důstojníky o popravě poddaných britské koruny. Kapitán pak vstoupil s velitelem města do písemného a nakonec osobního kontaktu. Kategoricky přitom požadoval zastavení poprav, ale Burriel odpověděl s povýšenou rozhodností. Nenechá se zastrašovat od nikoho, tím méně od britského kapitána. Ten ovšem dále nemluvil, ale jednal. Vydal rozkaz zakotvit *Niobe* tak, aby mohla zamířit na město všechna děla. V případě dalších poprav, sdělil potom Lorraine prostřednictvím konzula Burrielovi, začnou kanony jeho lodi ostřelovat druhé největší město kolonie.

Pod touto hrozbou nechal Burriel popravu zastavit a otevřel prostor pro diplomatické uzavření případu. Britský konzul hovořil o možném finančním vyrovnání, ale ve Spojených státech panovala válečná nálada. Tisk požadoval krvavou odplatu za smrt amerických občanů a starší přátelé i spolubojovníci doporučovali americkému prezidentovi, ještě nedávno mimořádně úspěšnému vojákovi, aby se Španěly jednal stejně jako s nepřáteli z občanské války. Grant zde proslul během kontaktů s konfedačními protivníky zcela jednoznačnými postoji. Jediné, o čem byl ochoten se s nimi vůbec bavit, byla bezpodmínečná kapitulace, což mu vyneslo svým způsobem čestnou přezdívku „Bezpodmínečný Grant“. Španělsko-americké vztahy dále zhoršovala vyjádření vyslance Washingtonu v Madridu Daniela Sicklese. Bývalý unionistický generál zůstal

víc vojákem než diplomatem a navíc projevoval žalostný nedostatek pochopení pro velmi komplikovanou politickou situaci ve Španělsku, kde republikánská vláda čelila hrozbě občanské války ze strany nespokojených monarchistů. Jednání o konfliktu tak probíhalo ve Washingtonu pod velkým tlakem a bez obratného zprostředkování britského vyslance Thortona by patrně skončilo krachem. Velkou zásluhu na vyřešení konfliktu měl také španělský vyslanec Polo, který udělal na amerického ministra zahraničních věcí Fische velký dojem už při prvním setkání bezvadnou angličtinou a stejně znamenitým vystupováním.

Byl to také Thornton a Polo, s nimiž Fish vstoupil do kontaktu hned potom, co ho novináři a pak havanský konzul informovali o popravě první skupiny zajatců. S Thorntonem hovořil především o včasném zásahu kapitána *Niobe*, Polovi se svěřil se svými obavami z reakce americké veřejnosti na popravu amerických občanů. Probíral pak s vyslancem otázku místa, kde byla loď zastavena – zda ve španělských nebo mezinárodních vodách –, a vlajky, již nesla v době zadržení. Fish si v této souvislosti zapsal do pečlivě vedeného deníku: „...nebyl jsem ochoten přiznat Španělům právo zasáhnout v mezinárodních vodách, byť by celá honička začala už ve vodách španělských.“ Co se pak vlajky týče, ministr a vyslanec si patrně rozuměli. „Byl přesvědčen, že *Virginus* užíval americkou zástavu neoprávněně a já ho důvěrně požádal, zda by mi mohl v tomto bodu obstarat nějaké informace, s čímž ochotně souhlasil.“ Státní tajemník vyjadřoval v deníku značné obavy z vlivu událostí na vztah mezi USA a republikánskou vládou ve Španělsku. Shrnul potom diskuse s diplomaty při zasedání kabinetu a viděl v případě potvrzení svého staršího názoru. Situaci na Kubě ovlivnilo podstatným způsobem soustavné štvání Španělského kasina, instituce sdružující militantní stoupence tvrdé politiky metropole v kolonii, a vůdců dobrovolníků. Jejich oddíly za sebou měly dvacetiletou existenci a sdružovaly nejradikálnější odpůrce každé změny v kolonii. Jejich počínání vyhnalo v uplynulých letech z center kreolského kulturního a ekonomického života desítky reprezentantů kreolské společnosti, jejichž paláce byly vydrancovány rozžurným davem. Na dobrovolnických akcích zněly nenávislné projevy vůči Spojeným státům, výhrůžky kubánským kreolům a často také kritické poznámky na adresu metropolitních i koloniálních úřadů, protože postupovaly podle dobrovolníků vůči nepřátelům Španělska příliš mírně.